
Detektivi in varstvo zasebnosti v Republiki Sloveniji

VARSTVOSLOVJE,
let. 14
št. 3
str. 307-330

Andrej Sotlar, Janko Trivunović

Namen prispevka:

V članku preverjamo ustreznost nove zakonske ureditve na področju detektivske dejavnosti v zvezi s posegi detektivov v zasebnost v Sloveniji, predvsem z vidika praktične uporabe njihovega upravičenja osebne zaznave.

Metode:

Uporabljene so bile kvantitativne in kvalitativne metode raziskovanja. Uporabljeni so bili teoretični pisni viri ter opravljena analiza zakonodaje ter judikatov tujih in slovenskih sodišč, ki se nanašajo na posege detektivov v zasebnost. Ključna kvalitativna metoda so bili strukturirani intervjuji s pravnimi strokovnjaki in poznavalci domače in tuje prakse na področju posegov v zasebnost, ki jih pri svojem delu storijo detektivi.

Ugotovitve:

Detektivi pri svojem delu posegajo v zasebnost posameznikov, kar pa ni problematično, dokler so ti posegi zakonsko dovoljeni. Največkrat gre za osebno zaznavo (opazovanje in sledenje) na javnih krajih in z javno dostopnih krajev. Pri tem si za dokumentiranje svojih ugotovitev pomagajo s tehničnimi sredstvi za slikovno snemanje (fotoaparati, video kamera) in poročilom, ki so kot dokazi lahko uporabljeni v disciplinskih postopkih in na sodišču. Tovrstno detektivovo zbiranje informacij in dokaznega gradiva ne moremo enačiti s prikritimi preiskovalnimi ukrepi in metodami, ki jih smejo v primerih, določenih z zakonom, uporabljati državni organi. Kljub načeloma dobri zakonski ureditvi detektivskih upravičenj, pa bo potrebno počakati tudi na sodno prakso v zvezi z njimi.

Omejitve:

Ugotovitve, ki se nanašajo na upravičenja detektivov, so omejene na slovenske razmere.

Praktična uporabnost:

Določene ugotovitve so pomembne z vidika razvoja detektivske stroke, koristne pa bodo tudi za manj izkušene detektive, inšpektorje za zasebno varstvo, ki nadzorujejo detektive, policiste, tožilce, sodnike in zainteresirano laično javnost.

Izvirnost:

Prvič po spremembi zakonodaje na področju detektivske dejavnosti je bila izvedena raziskava o upravičenjih, s katerimi detektivi posegajo v zasebnost državljanov, v kateri so sodelovali tudi relevantni predstavniki strokovne javnosti.

UDK: 351.746.2:342.7(497.4)

Ključne besede: detektivi, zasebnost, varstvo zasebnosti, posegi v zasebnost, upravičenja detektivov

Private Detectives and Privacy Protection in the Republic of Slovenia

Purpose:

We are checking the suitability of the new legal regulation in the field of private detective activities associated with interference with privacy by private detectives in Slovenia, especially concerning the practical application of their entitlement – personal perception.

Design/Methods/Approach:

Quantitative and qualitative research methods were used. We used theoretical written sources and an analysis of legislation and of cases of foreign and Slovenian courts, relating to interference with privacy by private detectives. The key qualitative methods were structured interviews with legal experts and experts on domestic and foreign law on interference with privacy by the private detectives.

Findings:

During their work, private detectives interfere with privacy of individuals, which is not problematic as long as these interventions are legally allowed. They mostly use personal perception of individuals (observation and tracking) in public places and places from public access. To document their findings they use technical means for video recording (camera, video camera) and write reports that can be used as evidence in disciplinary proceedings and in court. Such kind of information and evidence gathering by private detectives cannot be equated with undercover methods, which can be used in cases prescribed by law by the state authorities. Despite relatively good regulation of detective entitlements, it is yet to be seen the future jurisprudence in this regard.

Research Limitations/Implications:

The findings relating to the entitlement of detectives are limited to the Slovenian circumstances.

Practical Implications:

Certain findings are important from a development perspective of detective profession; they will also be useful for less experienced detectives, inspectors for private security who supervise detectives, police officers, prosecutors, judges and interested lay public.

Originality/Value:

For the first time, after new legislation in the field of detective activities was passed, the research on detective entitlements by which detectives interfere with the privacy of individuals, in which relevant representatives of expert public participated, was conducted.

UDC: 351.746.2:342.7(497.4)

Keywords: private detectives, privacy, privacy protection, interference with privacy, detective entitlements

1 UVOD

Detektivska dejavnost, ki jo izvajajo zasebniki¹ za zasebne, pa tudi državne naročnike, je v svetu dolgo poznana in razvita, bodisi da gre zgolj za napete dogodivščine literarnih junakov, kot sta bila Sherlock Holmes in Hercule Poirot ali pa prav tako slavna realistična začetnika sodobne detektivske dejavnosti v 19. stoletju Eugene Francois Vidocq v Franciji in Allan Pinkerton v ZDA (Trivunović, 2012). Nasprotno je detektivska dejavnost v Sloveniji mlada gospodarska panoga, saj je bila prva detektivska agencija registrirana šele leta 1989, medtem ko je bil prvi zakon o detektivski dejavnosti sprejet 5 let kasneje. Potem, ko se je zakon večkrat spreminjal in dopolnjeval, je bil leta 2011 sprejet popolnoma nov Zakon o detektivski dejavnosti.

Cilj celotnega delovanja detektiva je naročniku zagotoviti informacije, ki mu bodo omogočile spoznati okoliščine in zbrati dokaze v raznih oblikah, zato da bo v postopku za uveljavljanje pravic pred državnimi organi, sodišči, podjetji ali drugimi organi in organizacijami čim bolj uspešen. Gre zgolj za informacije, do katerih je naročnik upravičen glede na svoj položaj in ki jih določi z naročilom, vsebovanim v pooblastilu detektiva (Trivunović, 2012).

Pri opravljanju svojih nalog se detektivi velikokrat gibljejo po robu zakona, zaradi slabega nepoznavanja zakona ali nejasnosti pri njegovi razlagi pa lahko celo prestopijo njegove meje. V večini primerov (toda ne vedno) se detektivi srečujejo z osebami, ki kršijo določena pravila. Da bi pridobili dokazno gradivo o takšnih kršitvah, lahko celo posežejo v zasebnost kršiteljev. Detektivi posegajo v zasebnost posameznikov, ko so ti na delovnem mestu, ko se nahajajo na javnem kraju ali doma. Pri tem gre največkrat za opazovanje in sledenje/zasledovanje oziroma za fotografiranje/slikanje/slikovno snemanje na javnem kraju v smislu pridobivanja in zavarovanja dokazov o morebitnih zlorabah. Zakonodajalec je v vseh dosedanjih zakonih o detektivski dejavnosti določal, da detektivi pri opravljanju svoje dejavnosti ne smejo uporabljati prikritih preiskovalnih ukrepov, metod in sredstev, ki jih v skladu z zakonom uporabljajo službe državnih organov. Med prikrita preiskovalna ukrepa sodi tudi prikriti preiskovalni ukrep »Tajno opazovanje« po 149.a členu Zakona o kazenskem postopku (ZKP-UPB8, 2012), zato bomo v članku poskušali pojasniti, ali se detektivska posega v zasebnost, opazovanje in sledenje/zasledovanje, lahko štejeta kot posebna preiskovalna ukrepa ter ali se fotografiranje oziroma slikanje/slikovno snemanje na javnem kraju v smislu pridobivanja in zavarovanja dokazov o morebitnih zlorabah šteje kot kaznivo dejanje »Neupravičeno slikovno snemanje« po 149. členu Kazenskega zakonika (KZ-1, 2008). Na tem področju se razvija tudi sodna praksa, ki je bila do sedaj detektivom kar naklonjena, saj je tudi Vrhovno sodišče Republike Slovenije v svojem judikatu² odločilo, da lahko detektivi na podlagi Pravil obveznega

1 Od tu tudi izvira izraz »private detective« (zasebni detektiv) ali »private investigator« (zasebni preiskovalec), ki se torej loči od »državnega detektiva oz. policijskega preiskovalca«, ali kot bi v Sloveniji dejali kriminalista. Ker pri nas torej ne poznamo »državnih« detektivov (ampak kriminaliste), tudi ni potrebe po uporabi pridevnika »zasebni«.

2 Judikat Vrhovnega sodišča RS – SOVS. Judikat: Sodba VIII Ips 217/2003 z dne 18. 5. 2004 (v nadaljevanju judikat).

zdravstvenega zavarovanja (1998) izvajajo opazovanje gibanja oseb na bolniški odsotnosti v smislu kontrole začasne zadržanosti z dela zaradi bolniškega staleža. Podatki, ki jih pri tem pridobijo detektivi, so lahko v disciplinskem postopku, kot tudi v postopku pred sodiščem, uporabljeni kot dokaz, razen če bi bilo izkazano, da so pridobljeni na nezakonit način (npr. s kršitvijo zasebnosti stanovanja, pisemske tajnosti itd.). Višje delovno sodišče v Ljubljani³ pa je odločilo, da delavčeva pravica do zasebnosti ne more biti »absolutna« ter da detektiv pri ugotavljanju kršitve bolniškega staleža ni posegel v delavčevo »intimno« sfero in ni tako posegel v njegovo zasebnost. Nadalje sta Delovno in socialno sodišče v Ljubljani, oddelek v Kranju⁴ in Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani, oddelek v Kranju⁵ kot dokaz, dokazno sredstvo oziroma gradivo upoštevala opazovanje kontrolorja, fotografije in video posnetek, pri tem pa nista tega opredelila kot ukrep zbiranja podatkov s posebnimi metodami in sredstvi oziroma kot prikriti preiskovalni ukrep »tajnega opazovanja« ali kaznivega dejanja »neupravičenega slikovnega snemanja«. Okrajno sodišče v Šmarjah pri Jelšah⁶ je odločilo, da se opazovanje določene osebe ob določenih dnevih in na določenih krajih, ki ga izvaja detektiv v smislu kontrole bolniškega staleža, ne šteje za prikriti preiskovalni ukrep »tajnega opazovanja« v smislu 149.a člena ZKP-UPB8 (2012) in ne predstavlja kršitev 13. člena starega Zakona o detektivski dejavnosti (1994), ker detektiv pri tem opazovanje ni izvajal neprekinjeno in ni uporabljal nobenih tehničnih sredstev (Trivunović, 2012).

Vsakršno opazovanje in nadzor, ki ga izvaja detektiv, še zdaleč ne pomeni nezakonitega posega v zasebnost, vendar pa stroga zakonska določila sama po sebi še ne zagotavljajo, da do kršitev ne more priti (in ne prihaja). Zato bomo v nadaljevanju obravnavali poseg detektivov v zasebnost posameznikov, pri čemer nas zanima predvsem, ali in kdaj so ti posegi, ki jih detektiv stori z opazovanjem, sledenjem in zasledovanjem, fotografiranjem na javnem kraju in na podobne načine, dovoljeni in kdaj ne ter v kolikšni meri je detektivov poseg v zasebnost determiniran z interesi naročnika (npr. delodajalca) na eni strani in interesi posameznika (npr. delavca), ki je upravičen do svoje zasebnosti, na drugi strani. Pri iskanju odgovorov na omenjena vprašanja nam bodo v pomoč tudi ugotovitve iz strukturiranih intervjujev, ki smo jih spomladi leta 2012 izvedli z generalnim direktorjem Direktorata za policijo in druge varnostne naloge Ministrstva za notranje zadeve, glavnim inšpektorjem Inšpektorata RS za notranje zadeve, predsednikom Častnega razsodišča Detektivske zbornice RS, Informacijsko pooblaščenko in s predsednikom Komisije za preprečevanje korupcije⁷. Intervjuvancem smo zastavili dve vrsti vprašanj. Vse smo zaprosili za strokovno oceno nekaterih postopkov/metod detektivskega dela, ki se nanašajo oziroma so podobni prikritim preiskovalnim ukrepom policije oziroma posebnim načinom pridobivanja

3 Sodba Višjega delovnega sodišča v Ljubljani - VDS, Pdp 1171/2001 z dne 9. 5. 2003.

4 Sodba Delovnega in socialnega sodišča v Ljubljani, oddelek v Kranju, Opr. št. Pdp 606/95-25 z dne 19. 11. 1996.

5 Sodba Višjega delovnega in socialnega sodišča v Ljubljani, oddelek v Kranju, Opr. št. Pdp 52/97-4 z dne 25. 2. 1998.

6 Okrajno sodišče v Šmarju pri Jelšah. Sodba o prekršku opr. št. ZSV 299/2008 z dne 26. 8. 2010.

7 Intervjuji so bili preenstveno izvedeni za potrebe izdelave magistrskega dela Janka Trivunovića, ki je julija 2012 na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru zagovarjal magistrsko delo z naslovom »Poseg v zasebnost s strani detektivov«.

podatkov in informacij, ki jih uporabljajo obveščevalno-varnostne službe (npr. tajno opazovanje in sledenje ter slikovno in zvočno snemanje). Intervjuvancem pa smo zastavili tudi nekatera specifična vprašanja v zvezi z detektivsko dejavnostjo in varstvom zasebnosti, pogojena s področjem dela, ki ga intervjuvanci opravljajo kot visoki državni uradniki, celo predstojniki organov in služb⁸. In ne nazadnje, pri pisanju smo si pomagali tudi z neposrednimi detektivskimi izkušnjami enega izmed avtorjev pričujočega prispevka.

2 ZASEBNOST IN NJENO VARSTVO

2.1 Zasebnost in pravica do zasebnosti

Teoretiki se strinjajo zgolj s konceptom zasebnosti kot večdimenzionalnim pojmom, samo razumevanje zasebnosti pa je lahko zelo različno (Lampe, 2004). Zasebnost je kompleksen pojem, zajema različne vidike človekovega življenja in delovanja, zato ga proučujejo različne vede, od prava, sociologije, psihologije do penologije. Izvira iz delitve med javno in zasebno sfero. Zasebnost temelji v individualnosti in s tem v obstoju človeške svobode. V literaturi se največkrat označuje kot »pravica do osebne avtonomije, pravica, da te pustijo pri miru, pravica do zasebnega življenja, pravica nadzorovati informacije o sebi, pravica omejiti dostopnost do sebe, pravica ekskluzivnega nadzora dostopa do zasebnega področja, pravica zmanjšati nadlegovanje na najmanjšo možno mero, pravica pričakovati zaupnost, pravica uživati osamljenost, pravica uživati intimnost, pravica uživati anonimnost, pravica uživati zadržanost, pravica do tajnosti« (Cate v Kovačič, 2006: 39).

Zasebnost bi bilo najenostavneje pojmovati kot »nekaj, kar ni javno«. Gre torej za nematerialne dobrine, ki jih posameznik noče ali ne bi hotel nameniti javnosti, ali vsaj ne širši javnosti, včasih le določenim osebam, včasih tudi njim ne. Gre za omejen dostop drugih ljudi, javnosti in državne oblasti v posameznikove zadeve, ki jih posameznik hoče obdržati zase (Lampe, 2004). Zasebnost je zelo pomembna vrednota posameznika, saj ga ščiti, mu zagotavlja samospoštovanje, daje občutek lastne identitete in avtonomije. Bistvo vrednote je v zagotavljanju človekove svobode in delovanja, brez kakršnekoli fizične ali psihične prisile. Zasebnost kot pravica je najpogosteje definirana v smislu prepovedi vmešavanja države in družbe, a hkrati kot vrednota, ki zagotavlja in omogoča stike z drugimi. Tipične klasifikacije zasebnost ločujejo na več vidikov: »na prostor intime, prostor interesnega individualnega udejstvovanja, na zasebno, družinsko življenje, dom, dopisovanje« (Bien Karlovšek et al., 2008:18).

Pravica do zasebnosti zajema vse štiri vidike zasebnosti – zasebno življenje, družinsko življenje, dom in dopisovanje. Pravica do zasebnosti pomeni, da je posameznik upravičen, da živi svoje življenje, z minimalnimi posegi vanjo. Nanaša se na zasebno, družinsko življenje in dom, fizično in moralno integriteto, čast in dobro ime ter razkritje informacij o posamezniku. »Pravica do spoštovanja

8 Med intervjuevanimi takšne funkcije ne opravlja zgolj predsednik Častnega razsodišča Detektivske zbornice RS.

»zasebnega življenja« je pravica do zasebnosti, pravica živeti tako, kot posameznik želi, zaščiteno pred javnostjo, samovoljnimi in neupravičenimi posegi državne oblasti« (Lampe, 2010: 406). Zasebnost ima v praksi še širši pomen, saj se nanaša tudi na pravico posameznika, da svobodno odloča (npr. o rojstvu otrok, spolni usmeritvi itn.). Torej gre pri zasebnosti »za interes posameznika, da ohrani svoj osebni prostor prost pred vmešavanjem in motenjem drugih (posameznikov, državnih organov, organizacij).« (Praprotnik, 2006: 7)

V zvezi z možnimi posegi vanjo (kar še posebej velja za državne organe, policijo, organe pregona, obveščevalne službe, pa tudi delodajalce in detektive) se pravica do zasebnosti nanaša na osebno preiskavo; vstop in preiskavo prostorov ali lastnine; medicinske preglede, psihološke in fizične teste; objavo neresničnih in sramotilnih dejstev o posamezniku; prestrezanje korespondence; prisluškovanje; uporabo nadzorstva in drugih prikritih preiskovalnih ukrepov; avdio ali video snemanje in fotografiranje; nadlegovanje s strani tiska ali drugih medijev; javno objavo zasebnih dejstev; objavo informacij, ki so dane ali sprejete od profesionalnih svetovalcev ali javne oblasti; nadlegovanje osebe, na primer opazovanje in obleganje posameznika ali nadlegovanje posameznika z nadležnimi telefonskimi klici (Lampe, 2010: 402). Skratka, ne gre zgolj za neko splošno pravico do zasebnosti, ampak tudi za njene konkretne pojavnosti, ki se nanašajo na zasebni prostor posameznika, ne glede na to, ali je tudi lastnik tega prostora (koncept teritorialne zasebnosti), njegovo komuniciranje (koncept komunikacijske zasebnosti) in podatke o njem (koncept informacijske zasebnosti) (Lobnikar in Lobnikar, 2011).

2.2 Pravno varstvo zasebnosti

2.2.1 Mednarodnopravno varstvo zasebnosti

Z mednarodno pravnega vidika je pravica do zasebnosti še posebej zavarovana v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (1948), Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1950) in v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah (1966) (v Lampe, 2010). Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948) vsebuje obsežen splošen katalog človekovih pravic, ki naj bi jih države zajamčile in varovale v svojem nacionalnem pravnem redu. Osnovna ideja spoštovanja človekovih pravic je prepoved posega državne oblasti v človekove pravice ter prirojenega človeškega dostojanstva (Lampe, 2010). Med osnovne človekove pravice in svoboščine sodi pravica do svobode, dostojanstva in enakopravnosti, ki so zapisane že v 1. členu, ki se glasi: *»Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje«*. Med politične in državljanske pravice so zapisane pravica do zasebnosti in pravica do časti in ugleda, ki so opredeljene v 12. členu (*»Nikogar se ne sme nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast in ugled. Vsakdo ima pravico do zakonskega varstva pred takšnim vmešavanjem ali takšnimi napadi«*) (Lampe, 2010). Splošna deklaracija o človekovih pravicah pomeni prelomnico v pravnem urejanju človekovih pravic

in temelj za sprejemanje univerzalnih in regionalnih aktov o človekovih pravicah in zaščite človekovih pravic. Človekove pravice so namreč pridobile mednarodno razsežnost in niso več v izključni pristojnosti posamezne države. Še več, na podlagi posameznih mednarodnih in regionalnih dokumentov so bili oblikovani nadzorni organi, na katere so države prenesle določeno stopnjo svoje suverenosti in se zavezale spoštovati odločitve teh organov (Lampe, 2010: 91).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin [EKČP] iz leta 1950 po svoji normoteknici izvira iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah. Cilj EKČP je ustvariti mednarodnopravni instrumentarij varstva človekovih pravic, določen v sami konvenciji. Mednarodno pravo človekovih pravic teži k mednarodnopravni zavezanosti posamezne države, da s svojim notranjim pravom zagotovi posamezniku ustrezno pravno varstvo njegovih človekovih pravic (Lampe, 2004: 374). Konvencija v 1. členu določa temeljno obveznost držav članic zagotoviti človekove pravice in svoboščine vsakogar, ki je v njeni pristojnosti, posameznika ali skupin, ne glede na državljanstvo. Po drugi strani gre tu tudi za mednarodnopravno obveznost spoštovati mednarodnopravni dokument nasproti mednarodni skupnosti (Lampe, 2010: 106). Z vidika spoštovanja zasebnosti je zelo pomemben 8. člen EKČP, ki pravi: *»Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen, če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi: državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala, ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi.«* (v Lampe, 2010)

Leta 1966 je Generalna skupščina OZN sprejela Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah. Pakt je glavni garant osnovnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin na mednarodni ravni, po katerem morajo države zagotoviti spoštovanje vseh pravic vsakomur brez diskriminacije ne glede na njegovo poreklo, raso, barvo kože, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, premoženje, rojstvo ali katero drugo okoliščino (Lampe, 2010: 98). Človekove pravice in svoboščine, zajamčene s paktom, je mogoče razdeliti v dva sklopa: na temeljne človekove pravice ter na državljanske in politične pravice. Med državljanske in politične pravice je uvrščena tudi pravica do zasebnosti, ki je opredeljena v 17. členu pakta in se glasi: *»Nikogar se ne sme nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast in ugled. Vsakdo ima pravico do zakonskega varstva pred takšnim vmešavanjem ali takšnimi napadi.«* (v Lampe, 2010) Primarna funkcija omenjenega člena je obveznost države, da zagotovi pravno varstvo pred samovoljnim in protipravnim vmešavanjem. Pravno varstvo naj bo v obliki prepovedi samovoljnega in protipravnega vmešavanja v pravico do zasebnosti ter vzpostavitev pravnega instrumentarija za njeno varstvo. Člen 17, za razliko od drugih garantov pravice do zasebnosti, vključuje tudi pravico do časti in dobrega imena (Lampe, 2010). Pravico do zasebnosti moramo obravnavati v t. i. dualističnem konceptu kot osebnostno pravico (Šturm et al., 2010).

Seveda je možno ob teh temeljnih mednarodnih dokumentih govoriti tudi o t. i. ameriškem in evropskem konceptu varstva zasebnosti. Kar zadeva prvega, gre z

vidika našega članka omeniti vsaj koncept razumnega (upravičenega) pričakovanja zasebnosti, ki je v praksi polno zaživel v odločbi Vrhovnega sodišča ZDA v zadevi Katz v. ZDA⁹ (Šturm et al., 2010: 339-343), njegove obrise pa lahko najdemo tudi v drugem odstavku 30. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011). Primer prisluškovanja komunikaciji v javni telefonski govorilnici brez odredbe sodišča je tesno povezan tako s prostorsko kot z informacijsko, posebej korespondenčno zasebnostjo. Po konceptu pričakovanja zasebnosti je potrebno tehtati dva elementa: pričakovanje zasebnosti in upravičenost pričakovanja. Za poseg v zasebnost gre po navedenem konceptu takrat, ko je človek v prostoru (lahko tudi virtualnem – npr. internet), kjer upravičeno pričakuje zasebnost, vendar izjave, ki jih je izpostavil tretjim, niso zavarovane, ker ni izrazil namere, da jih bo obdržal zase. Kar oseba vede izpostavi javnosti, pa čeprav na svojem domu, računalniku ali v pisarni, torej po konceptu pričakovanja zasebnosti ni predmet varstva. Kar pa skuša ohraniti kot zasebno, čeprav na javnosti dostopnem mestu, pa je lahko predmet ustavnega varstva (Klemenčič, Kečanović in Žaberl, 2002). Bistvo primera Katz je sprememba dotedanjega pojmovanja nerazumne (neupravičene) preiskave in zasegov iz četrtega amandmaja k ameriški ustavi, da je za »nerazumno (neupravičeno) preiskavo« potreben fizični vdor v »ustavno zaščiteno področje«, k t. i. testu razumnega pričakovanja zasebnosti (Lampe, 2010). Test je dvojen: prvič, da je oseba izrazila dejansko (subjektivno) pričakovanje zasebnosti in drugič, da je pričakovanje zasebnosti takšno, da ga je družba pripravljena priznati kot »razumno« oziroma upravičeno (Lampe, 2010: 440). S tem je Vrhovno sodišče ZDA premaknilo objekt varstva zasebnosti od lastninskopravnega pojmovanja varstva k osebnostnopravnemu pojmovanju. Glede zasebnosti na delovnem mestu pa v ZDA še vedno prevladuje lastninskopravni koncept varovanja zasebnosti, zato je zasebnost zaposlenega na delovnem mestu manjša kot pa v evropskem prostoru (Trivunović, 2012).

Evropski koncept varstva zasebnosti na delovnem mestu se razlikuje od ameriškega t. i. lastninskega koncepta, ki daje delodajalcu številne pravice, ker pač poseduje poslovne prostore, upravlja in vzdržuje delovna sredstva (telefone, računalnike, internet, elektronsko pošto) itd. Vendar zgolj zaradi upravljaljskih pravic delodajalci še niso upravičeni do kakršnihkoli posegov v zasebnost delavca. Varstvo lastnine takšnim posegom ne podeli niti legitimnosti niti utemeljenosti. »Poseg v zasebnost, zlasti pa obdelava osebnih podatkov zaposlenih, zato ne morejo biti zgolj predmet običajnega poslovanja, ampak so v prvi vrsti poseg v temeljno človekovo pravico.« (Bien Karlovšek et al., 2008:19)

Evropska pravna ureditev na delovnem mestu zaposlenemu priznava bistveno širši krog komunikacijske zasebnosti kot ameriška pravna ureditev, hkrati pa

9 Agentje FBI so (brez odredbe sodišča) prestregli in posneli pogovore tako, da so na zunanjo stran javne telefonske govorilnice, iz katere je pritožnik Katz opravljal pogovore, namestili prisluškovalno napravo. Pri tem pa prisluškovalna tehnika ni povzročila fizičnega vdora v telefonsko celico. Vrhovno sodišče je odločilo, da je dejavnost države, to je elektronsko prisluškovanje in snemanje pritožnikovih besed, kršitev zasebnosti, na katero je pritožnik med uporabo telefonske govorilnice upravičeno računal, in je zato v jeziku četrtega amandmaja predstavljala »preiskavo in zaseg«. Dejstvo, da elektronska naprava, ki so jo agentje za dosego tega cilja uporabili ni predrta stene govorilnice, ne more imeti nikakršnega ustavnopravnega pomena. Sodna praksa poudarja pojmovanje, da tekst četrtega amandmaja predosem varuje človeka pred »nezakonitimi kršitvami svetosti doma«.

tudi prepoveduje pretirano omejevanje komunikacij z drugimi. Glede nadzora komunikacij na delovnem mestu tako velja, da mora biti zaposleni vnaprej seznanjen s pravili delodajalca glede uporabe telefona, elektronske pošte in interneta, hkrati pa si delodajalec ne more privoščiti pretiranega omejevanja pravice do zasebnosti in pravice do komunikacije z zunanjim svetom (Kovačič, 2010).

Varstvo zasebnosti v evropskih državah je v večini držav varovano z ustavo ali zakoni. Ameriška doktrina varovanja zasebnosti je bila prenesena v evropsko judikaturu, prevzelo pa jo je tudi slovensko ustavno sodišče. Izvirajoč iz primera *Katz* je test »razumno pričakovane zasebnosti« prevzelo tudi Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), na primer leta 1997 v odločbi primera *Halford proti Združenem kraljestvu* (Lampe, 2010) ali leta 2007 v primeru *Copland proti Združenemu kraljestvu* iz leta 2007, kjer je ESČP presodilo, da varstvo zasebnosti velja tako za telefonske komunikacije kot tudi za elektronsko pošto in uporabo interneta in da je iz stališča varstva zasebnosti irelevantno, ali gre za zasebno ali za službeno komunikacijsko sredstvo (Kovačič, 2010).

2.2.2 Varstvo pravice do zasebnosti v slovenski pravni ureditvi

Skoraj v vseh evropskih državah, kot tudi v Republiki Sloveniji, pravico do zasebnosti zagotavljajo nacionalne ustave. Nadalje je ta pravica zavarovana prek različnih zakonov, ki podrobneje urejajo posamezno dimenzijo zasebnosti (informacijsko, komunikacijsko, prostorsko itn.), oziroma zakonov, ki podrobno urejajo tista področja, ki pomenijo nevarnost za posameznikovo zasebnost (npr. delovno pravo, pravo potrošnikov, pravo pacientov) (Bien Karlovšek et al., 2008: 20).

Ustava RS (1991) zagotavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin opredeljuje v svojem II. poglavju. V več členih varuje in zagotavlja tudi varstvo zasebnosti. Tako v 34. členu zagotavlja pravico do osebnega dostojanstva in varnosti¹⁰, v 35. členu zagotavlja varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic¹¹, v 36. členu zagotavlja nedotakljivost stanovanja¹², v 37. členu zagotavlja

10 »Vsakdo ima pravico do osebnega dostojanstva in varnosti.« (Ustava RS, 1991: 34. člen)

11 »Zagotovljena je nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic.« (Ustava RS, 1991: 35. člen)

12 »Stanovanje je nedotakljivo. Nihče ne sme brez odredbe sodišča proti volji stanovalca vstopiti v tuje stanovanje ali v druge tuje prostore, niti jih ne sme preiskovati. Pri preiskavi ima pravico biti navzoč tisti, čigar stanovanje ali prostori se preiskujejo, ali njegov zastopnik. Preiskava se sme opraviti samo v navzočnosti dveh prič. Pod pogoji, ki jih določa zakon, sme uradna oseba brez odločbe sodišča vstopiti v tuje stanovanje ali v tuje prostore in izjemoma brez navzočnosti prič opraviti preiskavo, če je to neizogibno potrebno, da lahko neposredno prime storilca kaznivoga dejanja ali da se zavarujejo ljudje in premoženje.« (Ustava RS, 1991: 36. člen)

varstvo tajnosti pisem in drugih občil¹³, v 38. členu pa zagotavlja varstvo osebnih podatkov¹⁴

Z vidika detektivskih upravičenj (npr. osebne zaznave) je zagotovo pomembno opozorilo B. M. Zupančiča (2006 v Bien Karlovšek et al., 2008), ki poudarja, da je potrebno pod besedo »stanovanje« (v kontekstu »razumno pričakovane zasebnosti«) razumeti ne le stanovanje v ožjem smislu, ampak tudi hotelske sobe in sploh vse prostore, v katerih ima državljan pravico do pričakovane zasebnosti. Ta določba izraža »prostorsko dimenzijo zasebnosti«, ki je lahko ogrožena z vdorom v tiste prostore, v katerih posameznik zasebnost pričakuje in je njegovo pričakovanje tudi utemeljeno (npr. v stanovanju, hotelski sobi, avtomobilu, telefonski govorilnici). Kot je razvidno iz določbe o nedotakljivosti stanovanja, je ta pravica zasnovana negativno, saj naslavlja prepoved predvsem na oblast (zlasti na njeno izvršilno vejo), da bi brez vnaprejšnje odobritve sodne veje oblasti vdrla v zasebne prostore. Torej gre za zelo strogo varstvo prostorske zasebnosti nasproti vsem možnim kršiteljem (Bien Karlovšek et al., 2008).

V skladu z načelom, da je prepovedano vse, kar ni izrecno dovoljeno, Ustava RS prepoveduje vsak poseg v pravice, razen tistih, ki so izrecno dovoljeni. »Pravica do zasebnosti se za posameznika lahko konča samo takrat in tam, kjer kolidira z zakonsko izkazanim močnejšim interesom drugih.« (Šturm et al., 2010: 365) Tako se v pravico do zasebnosti lahko poseže samo v primeru, ko obstaja zakonsko podprt močnejši interes drugih (Klemenčič et al., 2002).

Za lažje in boljše razumevanje opredelitve posegov v zasebnost s strani detektivov bomo pogledali kazensko pravne določbe, ki se nanašajo na poseg v človekove pravice in temeljne svoboščine. Na področju kazensko materialnega prava je varstvo zasebnosti urejeno v Kazenskem zakoniku (KZ-1, 2008), v 16. poglavju, ki ureja kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine in v 18. poglavju, ki ureja kazniva dejanja zoper čast in dobro ime.

Pri opravljanju detektivske dejavnosti in izvajanju svojih upravičenj se detektivi srečujejo le z določenimi kaznivimi dejanji iz navedenega zakonika. Najpogosteje gre za »neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje« (KZ-1, 2008: 137. člen), »neupravičeno slikovno snemanje« (KZ-1, 2008: 138. člen), »neupravičeno izdajo poklicne skrivnosti« (KZ-1, 2008: 142. člen) in »zlorabo osebnih podatkov« (KZ-1, 2008: 143. člen).

Na podlagi drugega odstavka 31. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011) lahko detektivi uporabljajo naprave za zvočno snemanje (diktafone) ali druge pripomočke za zavarovanje dokazov in sledi. Naprave za zvočno snemanje lahko uporabljajo le na podlagi jasno izkazane pisne ali zabeležene ustno izražene privolitve osebe, glede katere so bo naprava za zvočno snemanje uporabila. Glede neupravičenega prisluškovanja in zvočnega snemanja Šelihova (1977: 170-171)

13 »Zagotovljena je tajnost pisem in drugih občil. Samo zakon lahko predpiše, da se na podlagi odločbe sodišča za določen čas ne upošteva varstvo tajnosti pisem in drugih občil in nedotakljivosti človekove zasebnosti, če je to nujno za uvedbo ali potek kazenskega postopka ali za varnost države.« (Ustava RS, 1991: 37. člen)

14 »Zagotovljeno je varstvo osebnih podatkov. Prepovedana je uporaba osebnih podatkov v nasprotju z namenom njihovega zbiranja. Zbiranje, obdelovanje, namen uporabe, nadzor in varstvo tajnosti osebnih podatkov določa zakon. Vsakdo ima pravico seznaniti se z zbranimi osebnimi podatki, ki se nanašajo nanj, in pravico do sodnega varstva ob njihovi zlorabi.« (Ustava RS, 1991: 38. člen)

ugotavlja, »da je objekt varstva pogovor ali izjava, ki storilcu nista namenjeni. Gre za pogovor oz. izjavo, ki sta storilcu tuja in v katerih sam ne sodeluje. Iz tega moramo sklepati, da ni zavarovan pogovor, ki je posnet skrivoma, če je storilec eden izmed njegovih udeležencev«. Šelihova (1977: 171) nadalje ugotavlja, »da skrivno prisluškovanje, ki ga izvrši eden izmed udeležencev v pogovoru, pomeni enako hudo kršitev zasebnosti kot prisluškovanje oz. snemanje pogovora, ki storilcu ni namenjen«.

Detektivi lahko snemajo le izjave oseb, s katerimi opravljajo razgovor v zvezi z določeno zadevo, s tem, da osebe, s katerimi se detektivi pogovarjajo na to pristanejo. Vse druge oblike snemanja in prisluškovanja (brez vednosti osebe) so detektivom prepovedane. Pojavlja se vprašanje, ali detektivi lahko poslušajo določene izjave npr. v lokalih, gostilnah itn. in jih beležijo. Menimo, da v tem primeru to lahko počnejo, saj gre za javni kraj, kjer lahko vsakdo posluša, kar se nekdo pri sosednji mizi pogovarja, meja pa je vsekakor uporaba posebnih naprav za prisluškovanje in snemanje. V kolikor bi detektivi take izjave snemali s posebnimi napravami, bi bili podani elementi navedenega kaznivega dejanja (Trivunović, 2012).

Zgolj slikovno snemanje določene osebe brez njene privolitve še ne predstavlja protipravnega ravnanja, ampak mora biti poseg v zasebno sfero takšen, da vsebina posnetka prizadene posameznika, ga žali, smeši ali izdaja karkoli iz njegovega osebnega življenja ipd. (Višje sodišče v Ljubljani, 2008). V sodbi Okrajnega sodišča v Kopru, opr. št. I K 2836/2010-36 z dne 8. 12. 2010, je sodišče kot občuten poseg v zasebnost opredelilo vsebine na fotografijah, ki jih je naredil detektiv in so prikazovale prizore iz zasebnega življenja (odhode v trgovino, na kavico, k osebni zobozdravnici, nahajanje na dvorišču pred domačo hišo). Sodišče je zapisalo, da so te vsebine oškodovance občutno prizadele, saj so se na podlagi teh našli v disciplinskem postopku in so bile uporabljene kot argument za odpoved pogodbe o zaposlitvi. Toda Višje sodišče v Kopru je s sodbo opr. št. II Kp 28636/2010 z dne 4. 1. 2012 navedeno sodbo razveljavilo in obtožbe iz nje zavrlo. Navedene vsebine na teh fotografijah namreč ne posegajo občutno v zasebnost posameznikov, saj so narejene na javnih krajih, vsi oškodovanci so v tem času bili v bolniškem staležu in bi morali pričakovati nadzor s strani delodajalca, s tem pa je bila njihova zasebnost omejena. V navedenem primeru je detektiv posnetke naredil tako, da oškodovancev ni motil, oz. da je bil dovolj daleč, saj ga niso zaznali ter da je vedno bil na javnem kraju in videl to, kar bi sicer lahko videl kdorkoli (Trivunović, 2012).

Kaznivo dejanje izdaje poklicne skrivnosti spada med posebna kazniva dejanja (*delictum proprium*), kar pomeni, da to kaznivo dejanje storijo le osebe s posebnimi lastnostmi in pri opravljanju svojega poklica. Ena izmed pglavitnih dolžnosti detektivov je varovanje tajnosti oziroma poslovne skrivnosti. Ne glede na to, da gospodarske družbe določijo, kateri podatki se varujejo kot poslovna skrivnost, pa morajo detektivi kot poslovno skrivnost varovati vse informacije in podatke, ki jih zberejo za svoje stranke (Trivunović, 2012).

Zbiranje, obdelavo in hranjenje osebnih podatkov ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP, 2007). Informacije in podatki, ki jih detektivi zberejo za stranko, se lahko obdelujejo in uporabljajo samo za namene, za katere so bili

pridobljeni¹⁵. Detektivi so v zadevah, ki jih opravljajo oziroma so jim bile zaupane, zavezani k varovanju poslovne skrivnosti, varovanju tajnih in osebnih podatkov, v skladu s predpisi, ki urejajo varovanje teh podatkov. Vse skrivnosti in podatke, ki so jih pridobili pri opravljanju detektivske dejavnosti, morajo varovati tudi po prenehanju opravljanja dejavnosti. Torej lahko ugotovimo, da se lahko detektivi zelo hitro znajdejo v kazenskem postopku, če informacij in podatkov, ki jih pridobijo pri opravljanju detektivske dejavnosti, ustrezno ne varujejo.

Na delovnem mestu se praviloma vedno soočata dva pomembna interesa. Na eni strani imamo legitimni interes delodajalca, da delavec čim bolj in učinkoviteje dela ter da uporablja službena sredstva, ki so mu bila dana na razpolago, skladno s politikami in navodili delodajalca. Delodajalec ima legitimno pravico, da odkriva in preprečuje prekrške svojih politik, da nadzoruje spoštovanje konkurenčne prepovedi in zlorabo opreme v nedovoljene namene. Na drugi strani pa je interes delavca, ki upravičeno pričakuje določen del zasebnosti tudi na delovnem mestu (Bien Karlovšek et al., 2008). Delodajalec ali detektiv, ki ga ta najame, in delavec prihajata v številne situacije, ko lahko pride do posega v pravice delavca do zasebnosti. Najpogostejše so povezane z:

- zbiranjem osebnih podatkov v zvezi z izvajanjem nadzora nad delavci s strani delodajalca ali pooblaščenih oseb oziroma detektivov¹⁶ (npr. nadzor bolniškega dopusta zaposlenega; nadzor drugih kršitev delovnih obveznosti zaposlenih) in s tem povezanimi opravili v zvezi z obdelavo osebnih podatkov,
- nadzorom nad uporabo svetovnega spleta in elektronske pošte na delovnem mestu,
- nadzorom prometnih telefonskih podatkov na delovnem mestu,
- nadzorom s pomočjo naprav GPS (nadzor službenih vozil) (Bien Karlovšek et al., 2008; Trivunović, 2012).

Zato je še toliko bolj pomembno, da detektiv dobro pozna svoja upravičenja, še posebej pa pravice, dolžnosti in prepovedi, ki odločajo o uporabi teh upravičenj. Dobro bi bilo, če bi se tudi naročnik detektivske storitve dobro zavedal detektivskih zakonskih možnosti in omejitev oziroma bi ga o njih moral informirati detektiv sam. Predstavljene so v naslednjem poglavju, s poudarkom na pravilni in dopustni uporabi metod dela, da ne pride do nezakonitih posegov v zasebnost, če se že zakonitim posegom popolnoma ne moremo izogniti, saj bi v nasprotnem primeru lahko ukinili detektivsko dejavnost in dodatno obremenili državne organe (npr. policijo) z manj pomembnimi primeri iskanja pravice za posameznike, skupine, podjetja idr., katerim so bile kršene pravice in zakoniti interesi.

15 Npr. detektiv ugotovi, s katerim osebnim vozilom (registrska številka, znamka, letnica, barva) se nekdo vozi v službo in pri tem zlorablja pravico do povračila stroškov prevoza na delo in z dela. Podatek o osebnem vozilu sme uporabiti samo za ta namen.

16 Torej delodajalec lahko opravlja nadzor sam ali pa za to pooblasti detektiva, ki mora imeti licenco na podlagi Zakona o detektivski dejavnosti (2011).

3 PRAVICE IN DOLŽNOSTI DETEKTIVOV TER NJIHOVO POSEGANJE V ZASEBNOST

Zakon o detektivski dejavnosti (2011) v 2. členu določa, da je detektivska dejavnost »zbiranje, obdelava, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih ravnanj, ki ga za naročnikove potrebe opravlja po tem zakonu detektiv, ki ima izdano licenco in izpolnjuje pogoje v skladu s tem zakonom«, pri čemer gre za »regulirano gospodarsko dejavnost, namenjeno naročnikom detektivskih storitev, ki jo Republika Slovenija regulira zaradi varovanja javnega reda, javne varnosti in dostojanstva naročnikov, tretjih oseb in detektiva, ki neposredno opravlja dejavnost«. Detektivsko dejavnost lahko detektiv opravlja samostojno kot svoboden poklic, lahko pa jo opravlja tudi pravna ali fizična oseba, ki ima kot poslovni subjekt v Poslovnem registru Slovenije vpisano detektivsko dejavnost in ki ima v delovnem razmerju detektiva in zavarovano odgovornost za škodo (Zakon o detektivski dejavnosti, 2011: 3. člen). Detektivi imajo poseben, z zakonom urejen položaj, zato sami ne morejo presoјati, kaj je pri opravljanju tega poklica dovoljeno in kaj ne. Načelo zakonitosti je tako tudi na tem področju eno od vodilnih načel pravne države, kajti opravljanje tovrstnega dela *a priori* pomeni poseg v človekovo zasebnost oziroma pravico do informacijske zasebnosti (Trivunović, 2012).

3.1 Področje dela detektivov

S sprejetjem novega Zakona o detektivski dejavnosti (2011) so se nekoliko spremenile pravice in dolžnosti detektivov v Republiki Sloveniji. Temeljno načelo pri opravljanju detektivske dejavnosti je prav gotovo načelo zaupanja med stranko in detektivom. Detektivi lahko opravljajo naloge izključno na podlagi sklenjenega pisnega pooblastila, ki je zunanji izraz notranjega razmerja (naročila) med stranko in detektivom. Iz vsebine pooblastila morajo biti razvidna področja zbiranja informacij, namen zbiranja informacij in obseg pooblastila (Savski, Grilc, Jarc in Mele, 2012), stranka pa lahko na detektiva prenese samo tiste pravice, ki jih ima sama.

Zakon o detektivski dejavnosti (2011) v 26. členu določa detektivovo delovno področje, v katerem je določeno, da sme detektiv pridobivati informacije izključno o:

- osebah, ki so pogrešane ali skrite, in o povzročiteljih premoženjskih in nepremoženjskih škod;
- anonimnih pisanjih – o piscih in odpošiljateljih anonimnih pisanj;
- dolžnikih in njihovem premoženju;
- predmetih, ki so pogrešani ali izgubljeni,
- dokaznem gradivu in dejstvih, potrebnih za zavarovanje ali dokazovanje pravic in upravičenj stranke pred sodišči, drugimi pravosodnimi organi in drugimi organi oziroma organizacijami, ki v postopkih odločajo o teh pravicah;
- spoštovanju konkurenčne prepovedi in konkurenčne klavzule;
- uspešnosti in poslovnosti poslovnih subjektov;

- kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo ter o njihovih storilcih;
- zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, zlorabe uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela, dela pod vplivom alkohola ali prepovedanih drog ter o drugih disciplinskih kršitvah in kršilcih.

Poleg tega lahko detektivi vročajo pisemske in druge pošiljke naslovnikom, pri čemer gre poudariti, da ne gre za vročanje navadnih pošiljk naslovnikom, ampak gre za iskanje oseb, ki se izogibajo prejemanju določenih pošiljk, katere morajo osebno prevzeti. Gre za vročanje pošiljk v sodnih postopkih (vabila na glavno obravnavo, sklepe, sodbe) ali vročanje v disciplinskih postopkih (vabila na zagovor, odpovedi delovnega razmerja). Detektivi pa lahko tudi svetujejo fizičnim in pravnim osebam na področju preprečevanja kaznivih ravnanj, načrtujejo in izvajajo zaščito poslovnih skrivnosti, informacijskih sistemov, ekonomskih in osebnih podatkov in informacij ter opravljajo tudi upravičenja, ki so mu podeljena z drugimi zakoni (Zakon o detektivski dejavnosti, 2011: 26. člen). To pa je tudi vse - vsakršna obdelava osebnih in drugih podatkov, ki niso navedeni v 26. členu o delovnem področju detektiva, pomeni odstop od dovoljenega oziroma opravljanje dejavnosti, ki ne spada v opis dela detektivov in je kot takšno lahko tudi sankcionirano.

3.2 Upravičenja detektivov

V skladu s 27. členom Zakona o detektivski dejavnosti (2011) ima detektiv naslednja upravičenja:

- zbira podatke od oseb ali iz javno dostopnih virov;
- pridobiva podatke iz evidenc;
- osebno zaznava;
- uporablja tehnična sredstva.

Zbiranje podatkov od oseb ali iz javno dostopnih virov

Detektivi lahko pridobivajo informacije neposredno od osebe, na katero se podatki nanašajo, in od drugih oseb, ki s podatki razpolagajo, če so jih pripravljene dati prostovoljno, ter iz javno dostopnih virov. Metode, ki jih detektivi uporabljajo pri pridobivanju informacij od oseb, so razgovori ali intervjuji, pridobivanje podatkov s poligrafom, z alkotestom, snemanje izjav oseb, pridobivanje podatkov iz listin in drugih medijev o osebah. Javno dostopne baze so Zemljiška knjiga, Register nepremičnin, mediji, internet, knjižnice, Ajpes, plačljive baze podatkov so npr. Ipis, Ibon, Tis, Pirs, e-bonitete, delniška knjiga (Trivunović, 2012).

Pridobivanje podatkov iz evidenc

Na podlagi 29. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011) imajo detektivi v okviru pisnega pooblastila stranke pravico pridobivati podatke iz naslednjih evidenc:

- evidence registriranih vozil (registrsko označbo, podatke o lastnikih in podatke o vozilu);

- registra stalnega prebivalstva in centralnega registra prebivalstva (podatke o osebnem imenu, datumu rojstva, enotni matični številki občana, državljanstvu, času in kraju stalnega in začasnega bivališča);
- evidence zavarovancev (podatke o zaposlitvi, delodajalcu, delovnem mestu in prejšnjih zaposlitvah);
- slovenskega ladijskega registra in registra zrakoplovov (podatke o plovilih in lastnikih).

Detektivi imajo pravico in možnost vpogleda v sodne in upravne spise ter si iz njih tudi prepisati podatke, kadar ima po zakonu, ki ureja to področje, pravico tudi stranka sama, ki ga je pooblastila.

Pridobivanje, zbiranje, obdelavo, hranjenje in posredovanje osebnih podatkov ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1, 2004), katerega morajo spoštovati upravljavci zbirk podatkov. Detektivi imajo pravico do pridobivanja osebnih podatkov, iz zbirk osebnih podatkov, ki jih vodijo državni organi. Državni organi so detektivu dolžni dati podatke in mu s tem zagotoviti pomoč pri opravljanju detektivske dejavnosti v okviru tega zakona. Kot določa 22. člen ZVOP-1 (2004) mora upravljavec osebnih podatkov proti plačilu stroškov posredovanja, če zakon ne določa drugače, posredovati osebne podatke uporabnikom osebnih podatkov.

Detektiv mora pred pridobitvijo podatkov iz evidenc upravljavcu izkazati svojo pravico s pooblastilom, iz katerega je razvidno, da je prevzel konkretno nalogo, za izpolnitev katere potrebuje podatke iz evidenc, ki jo upravljavec vodi. Za dokazilo o tem, da je detektiv prevzel konkretno nalogo, se šteje že sklenjeno pisno pooblastilo. Pri pridobitvi podatkov po tem členu ni potrebno, da je oseba, na katero se podatki nanašajo, predhodno seznanjena s tem, da se bodo podatki o njej pridobivali.

Osebna zaznava

Verjetno osnovno in ključno detektivovo upravičenje je osebna zaznava, kot jo opredeljuje 30. člen Zakona o detektivski dejavnosti (2011): *»(1) Detektiv lahko pridobiva informacije tudi z neposrednim osebnim zaznavanjem na javnih krajih ali iz javnih krajev, javno dostopnih odprtih in zaprtih prostorov ter krajev in prostorov, ki so vidni z javno dostopnega kraja in prostora. (2) Pri izvajanju upravičenj iz prejšnjega odstavka navedenega zakona detektiv ne sme posegati v zasebni zaprti prostor in zasebni prostor, ki ga je posameznik s postavitvijo kakršnekoli ograje, prepreke ali razvidne oznake oziroma opozorila ločil od javnega in na ta način navzven nakazal, da gre za zasebni prostor.«*

Od prvega sprejema Zakona o detektivski dejavnosti leta 1994 do sprejetja novega zakona leta 2011 je detektivsko dejavnost najbolj zaznavalo in pestilo področje osebne zaznave oziroma t. i. opazovanje. Prav tako je bilo sporno vprašanje uporabe fotografiranja, dokumentiranja oziroma uporabe tehničnih sredstev. Skozi sodno prakso in nekatere primere nezakonitega dela detektivov je Detektivska zbornica RS vztrajala na tem, da je neposredno opazovanje s strani detektivov nujno potrebno in dovoljeno, saj detektivi brez tega upravičenja ne morejo izvajati nobene naloge iz pooblastila, ki mu ga da stranka (Detektivska zbornica Republike Slovenije, 2008).

Detektivska zbornica RS pa ni bila osamljena v takšnem stališču. Vrhovno sodišče RS (2004) je v svojem judikatu navedlo: »Podatki, ki jih na podlagi opazovanja gibanja oseb na bolniški odsotnosti v smislu kontrole začasne zadržanosti z dela posreduje pogodbeno angažirani detektiv, so lahko v disciplinskem postopku, pa tudi v postopku pred delovnim sodiščem, uporabljeni kot dokaz, razen če bi bilo izkazano, da so pridobljeni na nezakonit način (npr. s kršitvijo zasebnosti stanovanja, pisemske tajnosti)«. Nadalje je Vrhovno sodišče RS v sodbi I Ips 456/2006 z dne 13. 9. 2007 navedlo, da zgolj opazovanje določenih objektov brez uporabe tehničnih sredstev ne pomeni izvajanja prikritega preiskovalnega ukrepa tajnega opazovanja in sledenja, pri katerem gre za načrtno, dalj časa neprekinjeno ali ponavljajoče se opazovanje določene osebe z uporabo tehničnih sredstev za prenos in snemanje glasu ali slikovno snemanje. Vrhovno sodišče pri tem ugotavlja, da so navedbe pooblaščenec, da je šlo v dani zadevi za izvajanje tajnega opazovanja in sledenja z uporabo tehničnih sredstev, s procesnega vidika pravno zmotne. Zgolj opazovanje določenih objektov ali oseb ne pomeni izvajanje prikritega preiskovalnega ukrepa. In ne nazadnje, tudi Služba za zasebno varovanje in detektivsko dejavnost MNZ (2004) je v svojem dopisu ZZZS na temo, kdo lahko opravlja kontrole bolniškega staleža zavarovanca zapisala »da je za uspešno in objektivno realizacijo ugotavljanja, ali zavarovanec spoštuje začasno zadržanost od dela (bolniški dopust) potrebno zbrati verodostojne informacije oz. obvestila, ki pa se zbirajo z opazovanjem, iz sredstev javnega obveščanja, neposrednim razgovorom z osebo, od tretjih oseb, torej s pomočjo t. i. poizvedovalne dejavnosti«.

»Sodna praksa, pisмено stališče MNZ in osnovna človeška logika seveda ne morejo izključiti možnosti, da detektivi, tako kot vsi drugi državljani in seveda njihov neposredni naročnik, lahko zbirajo informacije tudi s svojima temeljnima čutiloma – vidom in sluhom, torej z neposrednim opazovanjem« (Perko in Perko, 2008: 34). Pri osebni zaznavi gre za uporabo čutil detektiva (vida, vonja in sluha). Detektiv lahko osebno zaznava samo tako, da nesorazmerno ne posega v posameznikovo zasebnost in da le-to ne pomeni posega v človekove pravice z izvajanjem t. i. prikritih preiskovalnih ukrepov, ki jih lahko ob določenih zakonskih pogojih uporabljajo pristojni državni organi (Savski et al., 2012). Perko in Perko (2008: 34) menita (in z njima se gre strinjati), da je pri tem pomembno zgolj vprašanje, kdaj bi detektivovo občasno neposredno opazovanje lahko dobilo tolikšne razsežnosti, da bi ga bilo že mogoče po vsebini in načinu izvedbe povsem izenačiti s prikritim preiskovalnim ukrepom »tajno opazovanje« in ki se po 149.a členu Zakona o kazenskem postopku (ZKP-UPB8, 2012) izvaja »neprekinjeno ali s ponavljajočim opazovanjem ali sledenjem z uporabo tehničnih naprav za ugotavljanje položaja in gibanja ter tehničnih naprav za prenos in snemanje glasu, fotografiranjem ter video snemanjem, in je osredotočeno na spremljanje položaja ter aktivnosti osebe« ter se lahko uporabi le ob najhujših kaznivih dejanjih in predhodnih odobritvah državnega tožilca oziroma preiskovalnega sodnika.

Tezo, da sta metodi detektivskega dela opazovanje in sledenje dovoljeni pri opravljanju detektivske dejavnosti in ju ne moremo enačiti s prikritimi preiskovalnimi ukrepi, metodami in sredstvi, ki jih v skladu z zakonom uporabljajo policija in obveščevalno-varnostne službe, smo preverjali tudi tako, da smo opravili intervjuje s slovenskimi pravnimi strokovnjaki, ki niso samo poznavalci razmer na

tem področju, ampak nekateri tudi po službeni dolžnosti bdijo nad delovanjem detektivov in/ali njihovimi posegi v zasebnost.

Predsednik Častnega razsodišča Detektivske zbornice RS (osebni intervju, 12. 2. 2012) meni: *»da v kolikor torej detektiv osebo v bolniškem staležu in pri preverjanju upravičenosti do povračila potnih stroškov opazuje na tak način, da kot pešec ali s pomočjo prevoznega sredstva osebno zaznava njeno gibanje in ravnanje, menim, da ne gre za prikrit preiskovalni ukrep v smislu določb Zakona o kazenskem postopku«.*

Generalni direktor Direktorata za policijo in druge varnostne naloge MNZ (osebni intervju, 28. 2. 2012) meni: *»Ne, absolutno, ne more biti prikriti preiskovalni ukrep že iz termina. Prikriti ukrep je, ni pa preiskovalni ukrep. Zakon o kazenskem postopku dovoljuje, da se prikriti preiskovalni ukrepi uporabljajo pri preiskovanju kaznivih dejanj, ki se preganjajo na zasebno tožbo (npr. ogrožanje varnosti)«.*

Glavni inšpektor Inšpektorata RS za notranje zadeve (osebni intervju, 16. 3. 2012) meni: *»Ocenjujem, da ne gre za prikrite preiskovalne ukrepe, ker opazovanje in sledenje oz. zasledovanje ni namenjeno odkrivanju kaznivih dejanj. Gre za neko redno obliko dela detektivov. Pojem sledenje in zasledovanje moramo ločiti. Pogoji za izvajanje teh ukrepov je, da je zbiranje informacij v skladu z zakonom«.*

Predsednik komisije za preprečevanje korupcije (osebni intervju, 4. 4. 2012) meni: *»Za prikriti preiskovalni ukrep v tem smislu ne gre, zato ker je jasno, kdo ga lahko izvaja in zakaj se lahko izvaja. Ključna razlika zakaj je to na tak način urejeno, recimo v ZKP-ju, je, da tovrstno sledenje na javnih mestih, dalj časa trajajoče kontinuirano zasledovanje zahteva dovoljenje tožilca, če ne sodnika. Zato ker se tam zbira dokazna sredstva, ker tam država zbira dokazna sredstva, da bo proti tebi odreagirala z nekim represivnim ukrepom. In to je ta razlika. In vedno, ko vam nekdo reče, s tem ste uporabljali prikrite preiskovalne ukrepe, niste jih, ker tega niste delali kot agent države z namenom kazenskega in pred kazenskega postopka, in to je ključno«.*

Ali bi potemtakem bilo upravičenje »osebna zaznava« primerneje poimenovati s terminom »neposredno opazovanje«? Intervjuvancem se to ne zdi potrebno, nekateri (npr. Generalni direktor Direktorata za policijo in druge varnostne naloge MNZ in predsednik KPK) se celo sprašujejo, kako bi takšno poimenovanje sprejela javnost, predvsem v smislu razmejitev pooblastil državnih organov in upravičenj detektivov. Ali kot je dejal Glavni inšpektor Inšpektorata RS za notranje zadeve (osebni intervju 16. 3. 2012): *»... osebne zaznave ne moreš izvajati, če ne opazuješ. Osebne zaznave torej ni brez opazovanja. Opazovanje je del zaznave. Vprašanje je, ali opazuješ z avtom, peš, s kolesom ter kaj lahko osebno zaznavaš s svojimi čutili«.* Predsednik Častnega razsodišča Detektivske zbornice RS meni, da gre pri tem zgolj za igranje z besedami, pri čemer naj bi šlo za sinonima, zato bi bilo vseeno, tudi če bi uporabljali izraz »opazovanje«, medtem ko se Informacijska pooblaščenka (osebni intervju, 2. 4. 2012 in 4. 4. 2012) ne ukvarja toliko s terminološkimi, ampak vsebinskimi dilemami osebne zaznave in pojasnjuje vključitev koncepta pričakovane zasebnosti v drugi odstavek 30. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011): *»Predlog ZDD-1, ki ga je v mnenje prejel Pooblaščenec, je v členu, ki določa pridobivanje informacij z osebno zaznavo, vseboval zgolj zdajšnji prvi odstavek 30. člena ZDD-1. Pooblaščenec je v mnenju na predlog zakona zapisal, da je zasebnost posameznika potrebno zavarovati ne le v zasebnem zaprtem prostoru, ampak tudi v drugem zasebnem prostoru (dvorišču, sadovnjaku, vrtu ...), kadar je posameznik s postavitvijo kakršnekoli prepreke ali ograje (ne glede na njeno višino in vrsto)*

med zasebno posestjo in javnim krajem navzven nakazal, da si želi zasebnosti. Na predlog pooblaščenca se je tako predmetni člen dopolnil še z zdajšnjim drugim odstavkom«.

Zagotovo lahko rečemo, da se je s takšno dikcijo drugega odstavka 30. člena dodatno zavarovala posameznikova zasebnost in hkrati otežilo delo detektivov, gre pa počakati na sodno prakso v zvezi s »posegi« detektivov iz omenjenega odstavka. Razlaga, ki jo najdemo v komentarju Zakona o detektivski dejavnosti (2011), da detektiv »detektivske dejavnosti na teh prostorih ne bo smel opravljati. Lahko pa bo zbiral informacije z javnega kraja, če bo to mogoče« (Savski et al., 2012: 91), je namreč dvomna, saj zakon pravi, da detektiv »ne sme posegati v zasebni zaprti prostor in zasebni prostor, ki ga je posameznik s postavitvijo kakršnekoli ograje, prepreke ali razvidne oznake oziroma opozorila ločil od javnega in na ta način navzven nakazal, da gre za zasebni prostor«. Torej bi se morali razlagalci zakona bolj ukvarjati z razlago samega posega (slikanje zagotovo odpade, kaj pa zgolj opazovanje?). Obstaja namreč realna bojazen, da bo načelo pričakovane zasebnosti, ki je vsebovano v drugem odstavku 30. člena vse prepogosto zlorabljeno, ko bo nudilo formalno zaščito posamezniku, o katerem detektiv zbira informacije, čeprav bo ta vsem na očeh (detektivu in vsem ostalim, ki se bodo tisti trenutek znašli na javni površini, ki meji na minimalno ograjeni zasebni prostor), počel nekaj kar bi naročniku detektivske storitve služilo kot dragocen dokaz. Zlahka si lahko zamislimo situacijo, ko bo na primer oseba, ki je na bolniškem dopustu, za pol metra visokim plotom, preko katerega vidijo celo otroci, torej vsem mimoidočim na očeh in očitno zavestno opravljala težka fizična dela, čeprav bi morala v tistem času, skladno z navodili osebnega zdravnika, počivati v bolniški postelji. Detektiv, ki bo takšno ravnanje zaznal (tako kot vsi ostali), pa informacije (dokaza) ne bo smel uporabiti, čeprav bi se oseba na bolniškem dopustu morala zavedati, da krši pravila in da bo njeno početje zlahka opaženo, zato se tudi ne more izgovarjati, da je šlo za pretiran poseg v njeno zasebnost, če so takšne informacije dosegle naročnika detektivske storitve, ki ima pravni interes, da takšno informacijo pridobi.

V intervjujih smo preverjali tudi dilemo, ali je sledenje oziroma zasledovanje, ki ga izvajajo detektivi v okviru osebne zaznave dovoljeno oziroma ali bi se lahko v zakonu sledenje in zasledovanje dodalo kot dodatno upravičenje? Večina intervjuvancev je mnenja, da je to že določeno v okviru osebne zaznave in da ni potrebno, da bi bilo sledenje/zasledovanje dodatno zapisano v zakonu.

Zaključimo lahko, da je upravičenje osebna zaznava v veljavnem zakonu dobro definirano in ni potrebno, da bi bilo definirano kot opazovanje, saj je opazovanje del osebne zaznave in to lahko detektivi delajo, ker to izhaja iz narave njihovega dela. Prav tako pa ni potrebe po dodajanju sledenja/zasledovanja kot novega upravičenja oziroma nekakšne nadgradnje osebne zaznave. Gre pač za mobilno obliko opazovanja.

Uporaba tehničnih sredstev

Sedanji Zakon o detektivski dejavnosti (2011) področje uporabe tehničnih sredstev opredeljuje v 31. členu, ki se glasi: *»(1) Pri izvajanju osebne zaznave lahko detektiv uporablja naprave za slikovno snemanje, v okviru naloge iz pooblastila, vendar le v primeru, ko je to nujno potrebno za zavarovanje dokazov. (2) Ob upoštevanju prepovedi iz prvega odstavka 32. člena tega zakona lahko detektiv uporablja naprave za zvočno snemanje*

(diktafone) ali druge pripomočke za zavarovanje dokazov in sledi. Naprave za zvočno snemanje lahko uporablja le na podlagi jasno izkazane pisne ali zabeležene ustno izražene privolitve osebe, glede katere se bo naprava za zvočno snemanje uporabila.»

Glavne pomanjkljivosti vseh dosedanjih zakonskih ureditev detektivske dejavnosti od 1994 do 2011 so bile, da te niso urejale področja uporabe tehničnih sredstev (fotoaparati, video kamera oziroma sredstva za slikovno snemanje, sredstva za zveze, detektorji kovin, GPS, poligraf, lupe, mikroskopi, pribor za iskanje sledi, alkotest, narkotester, prevozna sredstva in drugi pripomočki, ki jih detektivi uporabljajo za zavarovanje dokazov). Na tem področju se je izoblikovala sodna praksa, kjer so sodišča na prvi stopnji take izsledke sprejela kot dokaz. Prav tako še ni bilo judikata višjega ali celo vrhovnega sodišča, ki bi uporabo foto ali video snemanja pri zbiranju podatkov z neposrednim opazovanjem s strani detektiva, proglasil kot nezakonito. Z vidika posega v zasebnost in osebnostne pravice je bilo foto in video snemanje najbolj problematično, saj so nekateri policijski organi zavzeli stališče, da je bilo s fotografiranjem oseb med kontrolo bolniškega staleža in brez njihove vednosti storjeno kaznivo dejanje po 138. členu Kazenskega zakonika (KZ-1, 2008), na prvi stopnji je bil detektiv celo obsojen¹⁷. Višje sodišče v Kopru (2012) je navedeno sodbo spremenilo in zavrnilo vse obtožbe.

Tehnična sredstva so lahko pripomoček za identifikacijo oseb, vozil in predmetov. Pri tem gre za evidentiranje posebnosti, na podlagi katerih je mogoča zanesljiva identifikacija. Predvsem je to dokumentiranje identifikacijskih podatkov, ki so lahko podlaga za sodne in druge postopke pred državnimi organi. Kot sredstva za slikovno snemanje detektivi najpogosteje uporabljajo fotoaparati, fotoaparati z video kamero, video kamero, mobilni telefon, daljnogled. Drugi pripomočki za zavarovanje dokazov so lahko poligraf, alkotest, praški za identifikacijo odtisov, video nadzorni sistemi. Slikovno snemanje (fotografije, video posnetki) detektivi uporabljajo kot zavarovanje dokazov v največji meri, da naročniku podajo pravo informacijo, da se ta lažje odloči za nadaljnje ukrepanje. Prav tako se ti posnetki uporabljajo kot morebitni kasnejši dokaz na sodišču. Pri videoposnetkih in fotografijah je pomembno, da so narejeni na javnem mestu in z javnega mesta ter da prikazujejo dejavnost osebe, ki je na njih, ki jo lahko vidi vsakdo, ne da bi pri tem uporabili posebna tehnična pomagala, denimo lestev, plezanje na drevo in podobno. Zelo pomembno je, da posnetek celovito prikazuje situacijo in seveda, da je verodostojen. Bistveno je tudi, da s svojim delovanjem detektivi ne posegajo v zasebnost opazovane osebe na način, ki bi jo motil, ji bil neprijeten in s katerim bi kršili nedotakljivost njenega stanovanja in komunikacij (Dvoršak, 2006).

Informacijska pooblaščenka (osebni intervju, 4. 4. 2012) je na vprašanje, ali lahko detektivi pridobivajo informacije o dokaznem gradivu (dejstvih, dokazih)

¹⁷ Okrajno sodišče v Kopru, Opr. št. I K 28736/2010-36, je s sodbo z dne 8. 12. 2010, detektiva spoznalo za krivega, da je drugega nepravilno slikovno snemal in naredil slikovne posnetke brez njegove privolitve ter pri tem občutno posegel v njegovo zasebnost, takšna snemanja pa neposredno prenašal tretji osebi s tem, da je tajno opazoval, sledil gibanje in fotografiral. V prvem primeru je detektiv kontroliral delavko v bolniškem staležu in jo dne 13. 6. 2007 od 08.00 do 12.01 ure neprekinjeno opazoval, sledil gibanje in jo fotografiral, v drugem primeru je kontroliral delavca v času od 18. 5. 2007 do vključno 1. 6. 2007, in sicer tako, da ga je petkrat neprekinjeno opazoval, sledil njegovo gibanje in ga fotografiral, v tretjem primeru je dne 15. 9. 2007 od 11.30 ure do 15.00 ure prav tako neprekinjeno opazoval, spremljal položaj, gibanje in aktivnosti delavca.

z video nadzornim sistemom, odgovorila: »Zakon vam ne omogoča postavitve video nadzornega sistema, temveč vam omogoča zgolj slikovno snemanje v klasični obliki – vi (detektivi op. a.) s fotoaparatom ali kamero v roku. Vse drugo bi le preseгло vaša pooblastila in bi prešli v polje tajnega sledenja, ki pa je zgolj v domeni policije (in SOVE). Kot detektiv tudi nimate pravice zahtevati video nadzornih posnetkov. Dobili bi jih lahko le na podlagi pooblastila vaše stranke, če bi dostopne pravice na podlagi izkazane pravnega interesa imela ona sama«.

Da so video posnetki in fotografije, ki jih detektivi pri opazovanju oziroma izvajanju upravičenj naredijo, zelo pomembni za dokazni postopek na sodišču, nam kažeta tudi dve sodbi sodišč¹⁸. Na prvi stopnji je sodišče kot dokaz upoštevalo video posnetek in fotografije, ki jih je naredil kontrolor, ki je opazoval zavarovanca in beležil, kaj ta počne v času bolniškega staleža. Prav tako je v isti zadevi Višje sodišče potrdilo sodbo prve stopnje in sprejelo navedene dokaze (video posnetek in fotografije). Takšno razumevanje detektivovega dela izhaja tudi iz intervjujev.

3.3 Prepovedi in dolžnosti detektivov

Detektiv lahko počne samo tisto, kar mu Zakon o detektivski dejavnosti (2011) izrecno dovoljuje, zanj torej ne velja načelo kot velja za državljane, katerim je dovoljeno vse, kar jim ni izrecno prepovedano. V tem smislu so praktično izenačeni z državnimi organi, npr. policijo. Poleg tega Zakon o detektivski dejavnosti (2011: 32. člen) detektivu prepoveduje opravljati upravičenja, za katere so z zakonom določeni oziroma pooblašteni policija, sodišča in drugi pravosodni organi; uporabljati prikritih preiskovalnih ukrepov, ki jih v skladu z zakonom uporabljajo policija, Slovenska obveščevalno-varnostna agencija in Obveščevalno-varnostna služba Ministrstva za obrambo; opravljati detektivske dejavnosti za domače in tuje varnostne ali obveščevalne službe in za politične stranke ter ustanove, katerih ustanovitelji so politične stranke.¹⁹

Poleg tega 33. člen Zakona o detektivski dejavnosti (2011) še posebej določa dolžnosti detektivov in varovanje tajnosti informacij in podatkov, ki jih pridobijo pri svojem delu. Informacije in podatki, ki jih je detektiv zbral za stranko, se štejejo za poslovno skrivnost v skladu z zakonom, ki ureja gospodarske družbe, in se ne smejo posredovati tretjim osebam. Takšne informacije in podatke je detektiv dolžan varovati tudi po opravljeni storitvi za stranko. Informacije in podatke, ki jih je detektiv zbral za stranko, lahko obdeluje in uporablja samo za namen, za katerega so bili pridobljeni, po izpolnitvi pogodbe pa je dolžan stranki izročiti vse, v okviru pogodbe zbrane podatke. Detektiv je v zadevah, ki jih opravlja, oziroma

18 *Delovno in socialno sodišče v Ljubljani, Oddelek v Kranju, Sodba Pd 606/95-25 z dne 19. 11. 1996 in Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani, Oddelek v Kranju, sodba Pdp 52/97-4 z dne 25. 2. 1998.*

19 *Razen za navedene, detektivi sicer smejo opravljati naloge tudi za državne organe (tudi za policojo!), s tem, da ne morejo prevzemati njihovih izvornih zakonskih nalog in pooblastil, ampak lahko opravljajo samo naloge, ki izhajajo iz 26. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011) (npr. zbiranje informacij in dokazov o zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, zlorabe uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela, vročanje pošilk v sodnih in disciplinskih postopkih in podobno).*

so mu bile zaupane, zavezan k varovanju poslovne skrivnosti, varovanju tajnih in osebnih podatkov v skladu s predpisi, ki urejajo varovanje teh podatkov. Vse skrivnosti in podatke, ki jih je pridobil pri opravljanju detektivske dejavnosti, mora varovati tudi po prenehanju opravljanja dejavnosti.

Na splošno na slovenskem trgu varnostnih in drugih storitev pogosto prevladuje nizka poslovna etika, zato je treba biti še posebej previden pri varovanju najpomembnejših atributov detektivske dejavnosti, med katere nedvomno sodi tudi poslovna skrivnost (Savski et al., 2012). Zakon o gospodarskih družbah (2006) v 39. členu opredeljuje pojem poslovne skrivnosti, v 40. členu pa opredeljuje njeno varstvo. Za poslovno skrivnost štejejo podatki, za katere tako določi gospodarska družba. S poslovno skrivnostjo morajo biti seznanjeni družbeniki, delavci, člani organov družbe in druge osebe, ki jo morajo varovati. Za poslovno skrivnost se štejejo tudi podatki, za katere je očitno, da bi z njimi lahko nastala občutna škoda, če bi zanje izvedela nepooblaščen oseba, zato je že v prvem odstavku 33. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011) določeno, da se podatki, pridobljeni za stranko, štejejo kot poslovna skrivnost v skladu z Zakonom o gospodarskih družbah (2006) in se ne smejo posredovati tretjim osebam. Omejitev v zvezi z obsegom poslovne skrivnosti praktično ni, kar pomeni, da bi imel detektiv v tem primeru načeloma proste roke pri izboru, kaj šteje za poslovno skrivnost, zato se z zakonom določa, da so vsi podatki, ki jih zbere detektiv za stranko, poslovna skrivnost. Z eno izjemo: za poslovno skrivnost se ne morejo šteti podatki, ki so po zakonu javni (Trivunović, 2012).

Če k vsemu naštetemu prištejemo tudi dolžnost podajanja ovadbe pristojnemu organu (policiji, tožilstvu), v kolikor detektiv pri svojem delu odkrije podatek o storitvi kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti in dolžnost vodenja evidence pooblastil o opravljanju detektivskih storitev in evidence poročil o opravljenih detektivskih storitvah, potem lahko zaključimo, da je detektivska dejavnost v Sloveniji zelo natančno regulirana gospodarska dejavnost. Del te regulacije se nanaša tudi na varovalke, ki naj bi preprečile, da bi detektivi pri svojem delu nezakonito posegali v zasebnost posameznikov in s tem kršili njihove temeljne človekove pravice.

4 ZAKLJUČEK

Detektivska dejavnost v Republiki Sloveniji se je v približno dveh desetletjih dobro razvila, čeprav to ne dokazuje s številom detektivov in detektivskih družb. Doživela je kar nekaj sprememb, tako na zakonodajnem področju kot tudi v praksi. Kljub določenim kritikam in očitkom o (tudi) nezakonitem delovanju, predvsem z vidika posegov v zasebnost posameznikov, so detektivi v glavnem uspeli dokazati nasprotno. Tako nas prepričuje tudi za detektive (v glavnem) pozitivna sodna praksa (Sotlar, 2011).

V novem zakonu o detektivski dejavnosti iz leta 2011 so njihove pravice (upravičenja) in dolžnosti dokaj dobro opredeljene, vsekakor gre za določen napredek v zakonodajnem smislu. Kadar detektivi zbirajo informacije in dokazno gradivo, najpogosteje uporabljajo osnovno upravičenje, osebno zaznavo, ki jo

po navadi dopolnjujejo z drugim upravičenjem, uporabo tehničnih sredstev za dokumentiranje. Na podlagi sodb sodišč in mnenja strokovnjakov, ki smo jih v ta namen intervjuvali, osebne zaznave, ki se v praksi manifestira skozi opazovanje in sledenje posameznika, o katerem detektiv na osnovi pooblastila naročnika zbira informacije, ne moremo enačiti s prikritim preiskovalnim ukrepom »tajno opazovanje«. Sodišča se opirajo na stališče, da se v skladu z določili Zakona o kazenskem postopku (ZKP-UPB8, 2012) prikriti preiskovalni ukrep »tajno opazovanje« izvaja z neprekinjenim ponavljajočim se opazovanjem ali sledenjem z uporabo tehničnih naprav za ugotavljanje položaja in gibanja ter tehničnih naprav za prenos in snemanje glasu, fotografiranjem in video snemanjem in je osredotočeno na spremljanje položaja, gibanja ter aktivnosti osebe, ki jih v skladu z zakonom uporabljajo državni organi. Zgolj opazovanje detektiva, ki se ne izvaja neprekinjeno, ampak ob določenih dnevih, in pri katerem se ne uporabljajo tehnični pripomočki, ne predstavlja nedovoljenega posega v zasebnost. Vendar pa se pri tem lahko tudi strinjamo z opazko enega izmed intervjuvancev, ki pravi, da gre v takšnih primerih še vedno za prikrit ukrep, ki pa resda ni preiskovalni (kar bi bil, če bi ga izvajala policija ali varnostni del OVS MORS²⁰). A glede na to, da tudi SOVA²¹ in obveščevalni del OVS MORS ne uporabljata opazovanja in sledenja kot preiskovalnega ukrepa (v smislu preprečevanja ali raziskovanja kaznivega dejanja), ampak kot klasično metodo pridobivanja podatkov, je z vidika varstva zasebnosti posameznikov početje detektivov lahko (spet) bolj problematično, kot ga vidijo omenjena sodišča in seveda detektivi sami. Detektivi lahko v okviru izvajanja upravičenja osebne zaznave uporabljajo naprave za slikovno snemanje v okviru naloge in pooblastila, vendar le v primeru, ko je to nujno potrebno za zavarovanje dokazov. Pri tem je pomembno, da so navedena tehnična sredstva uporabljena na javnih ali z javno dostopnih krajev in da se s tem bistveno ne poseže v posameznikovo zasebnost. V kolikor je upravičenje izvedeno na tak način, po mnenju sodišč in intervjuvancev ne pomeni kaznivega dejanja »nedovoljenega slikovnega snemanja« po Kazenskem zakoniku (KZ-1, 2008).

Kljub načeloma dobri zakonski ureditvi detektivskih upravičenj, pa bo potrebno počakati tudi na sodno prakso v zvezi z njimi. Predvsem morebitne razsodbe v primeru kršitev drugega odstavka 30. člena Zakona o detektivski dejavnosti (2011), ki naj bi pomenil najmočnejšo varovalo za preprečevanje kršitev pravice do zasebnosti in ki je bil vgrajen v zakon prav na predlog informacijske pooblaščenke, bodo prikazale pravo stanje in razsežnosti posegov v zasebnost, ki jih pri svojem delu storijo detektivi.

20 Obveščevalno-varnostna služba Ministrstva za obrambo RS.

21 Slovenska obveščevalno-varnostna agencija.

LITERATURA

- Bien Karlovšek, S., Jerše, A., Mišič, K., Pirc Musar, N., Rupnik, J. in Tomšič, A. (2008). *Zasebnost delavcev in interesi delodajalcev – kje so meje?* Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Delovno in socialno sodišče v Ljubljani, Oddelek v Kranju. (1996). *Sodba Pd 606/95-25 z dne 19. 11. 1996.*
- Detektivska zbornica Republike Slovenije. (2008). Stališče zbornice o nezakonitem delovanju detektivov. *Detektiv*, 7(1-2), 28-30.
- Dvoršak, H. (2006). Sodna praksa v korist detektivov in njihovih strank: dopustno videosnemanje in fotografiranje. *Detektiv*, 6(1-2), 43-44.
- Kazenski zakonik [KZ-1]. (2008). *Uradni list RS*, (55/08).
- Klemenčič, G., Kečanović, B. in Žaberl, M. (2002). *Vaše pravice v policijskih postopkih*. Ljubljana: Pasadena.
- Kovačič, M. (2006). *Nadzor in zasebnost v informacijski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IFIT, (CC).
- Kovačič, M. (2010). *Kriminaliteta in tehnologija: komunikacijska zasebnost na delovnem mestu*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Lampe, R. (2004). *Sistem pravice do zasebnosti*. Ljubljana: Bonex.
- Lampe, R. (2010). *Pravo človekovih pravic: sistem človekovih pravic v mednarodnem, evropskem in ustavnem pravu*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Lobnikar, B. in Lobnikar, A. (2011). Pravica do zasebnosti pri izvajanju policijskih pooblastil – analiza percepcije policijskih šefov. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(4), 333-343.
- Okrajno sodišče v Kopru. (2010). *Sodba opr. št. I K 2836/2010-36 z dne 8. 12. 2010.*
- Okrajno sodišče v Šmarju pri Jelšah. (2010). *Sodba o prekršku opr. št. ZSV 299/2008 z dne 26. 8. 2010.*
- Perko, J. in Perko, K. (2008). Pogodbeno neposredno opazovanje kot način zbiranja in zavarovanja dokazov ali kot prepovedan prikrit preiskovalni ukrep. *Detektiv*, 7(1-2), 33-37.
- Praprotnik, D. (2006). *Varovanje podatkov in zasebnost na internetu*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja. (1998). *Uradni list RS*, (3/98).
- Savski, S., Grilc, B., Jarc, S. in Mele, Z. (2012). *Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1) s komentarjem; Zakon o zasebnem varovanju (ZZasV-1) s komentarjem*. Ljubljana: GV Založba.
- Služba za zasebno varovanje in detektivsko dejavnost MNZ. (2004). *Mnenje Ministrstva za notranje zadeve RS, št. 1423-01-280-84/2003/6 z dne 30. 1. 2004.*
- Sotlar, A. (2011). Razvoj detektivske dejavnosti v RS - analiza, dileme in priložnosti: okrogla miza. *Detektiv*, 8(1), 25-28.
- Šelih, A. (1977). *Kazenskopravno varstvo pravice do zasebnosti: raziskava št. 48*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Šturm, L., Arhar, F., Plauštajner, K., Rijavec, V., Toplak, L., Blaha, M. et al. (2010). *Komentar Ustave Republike Slovenije (Ponatis)*. Kranj: Fakulteta za državne in evropske študije.

- Trivunović, J. (2012). *Poseg v zasebnost s strani detektivov* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Ustava RS. (1991). *Uradni list RS*, (33/91-I)
- Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani, Oddelek v Kranju. (1998). *Sodba Pdp 52/97-4 z dne 25. 2. 1998*.
- Višje delovno in socialno sodišče v Ljubljani. (2003). *Sodba Pdp 1171/2001 z dne 9. 5. 2003*.
- Višje sodišče v Kopru. (2012). *Sodba Opr. št. I K 28636/10 z dne 4. 1. 2012*.
- Višje sodišče v Ljubljani (2008). *VSL sklep I Kp 106/2008 z dne 31. 1. 2008*.
- Vrhovno sodišče RS. (2004). *Sodba Vrhovnega sodišča RS, številka VIII Ips 217/2003 z dne 18. 5. 2004*.
- Vrhovno sodišče RS. (2007). *Sodba I Ips 456/2006 z dne 13. 9. 2007*.
- Zakon o detektivski dejavnosti. (1994). *Uradni list RS*, (32/94).
- Zakon o detektivski dejavnosti. (2011). *Uradni list RS*, (17/11).
- Zakon o gospodarskih družbah. (2006). *Uradni list RS*, (42/06).
- Zakon o kazenskem postopku – uradno prečiščeno besedilo [ZKP-UPB8]. (2012). *Uradni list RS*, (32/12).
- Zakon o varstvu osebnih podatkov. (2007). *Uradni list RS*, (94/07).

O avtorjih:

Dr. Andrej Sotlar, docent za varnostni sistem in prodekan na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, e-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si

Janko Trivunović, magister varstvoslovja, detektiv, e-pošta: janko.trivunovic@amis.net